

JUAN GOIKOETXEA ZABALO, EUSKALTZAIN URGAZLEA, JAIO ZENEO MENEURENEAN

Altsasuko *Iortia* Kultur Gunea-n,
2005eko irailaren 23an

Andres Iñigo,
Euskaltzaindiaren ordezkaria Nafarroan

D. Juan Goikoetxea Zabalo, Larraun ibarreko Lezaeta herrixkakoa zen, Ualdea izeneko etxekoa. 1905eko azaroaren 18an (1) jaio zen eta Donostian hil 1973ko ekainaren 30ean. 1965az geroztik euskaltzain urgazle izan zen. Hori dela eta, Iñigo Aritza Ikastolak Nafarroa Oinez 2005 inguruko ekitaldiertara gonbidatuta, Euskaltzaindiak Altsasun egin duen osoko batzar egunean gogoratu nahi izan du 40 urtez Arbizuko erretore izan zen Juan Goikoetxea euskaltzain urgazlea bere jaiotze urtearen mendeurren honetan.

Aldez aurretik, aitortu behar dut ez zaidala erraz izan zenbaitek «idazle argia» izan zela dioten euskaltzain urgazle honetaz informazioa jasotzea.

Zenbait liburu eta aldizkaritan informazio urria aurkitu ahal izan dugu. Erraterako, *Nafarroako euskal idazleak* (2) bi liburukietan ez da aipatu ere egin. Jose Mari Jimeno Juriok *Navarra. Historia del Euskera* (3) liburuan ez dakar bere aipamenik, ez gerra ondoko euskararen berpizkunde aroa tratatzen duenean ezta Nafarroa Garaiko eta Behereko euskaltzain oso eta urgazleen zerrendan ere. Jose Mari Satrustegik *Euskera* aldizkarian idatzitako hilberrian (4) hogeitaz eskaini zizkion. Santi Onaindiak *Euskal Literatura* (5) lanean egin duen aipamen xumea J. M. Satrustegik idatzitako hilberri laburraren laburpena da. Jon Bilbaok ere Satrustegiren hilberria besterik ez du aipatzen. Nafarroako Aurrezki Kutxak 1990ean hamaika aletan argitaratu eman zuen *Gran*

(1) Bere aita Martin Goikoetxea, Intzakoa zen eta ama Estefania Zabalo, Azpirozkoa. Aitaren aldeko aiton-amonak, Jose Maria Goikoetxea eta Maria Mikaela Otamendi, Intzakoak; amaren aldeko aitona, Juan Bautista Zabalo, Azpirozkoa eta amona, Maria Mikaela Olaetxea, Lezaetakoa. (Azpirozko parrokiako Bataio Liburuko 3. aleko 151. orrialdetik jasoa).

(2) *Nafarroako euskal idazleak I*, Jose Maria Larrea & Pedro Diez de Ultzurrun, Pamiela, 1987; *II*, Jose Maria Larrea, Pamiela, 1995.

(3) *Navarra. Historia del Euskera*, Txalaparta, 1997.

(4) Hil berriak atala. «Juan Goicoechea Zabalo (1905-1973)», *Euskera* XIX, 1974, 438. orr.

(5) *Euskal Literatura*, V, 915-1940, Bilbao, 1977, 399-400. orr.

Enciclopedia Navarra (6) obrak eskaintzen dizkion bizpahiru lerrotan dioen bakarra da Arbizuko erretore izan zela eta *Príncipe de Viana* aldizkari gehigarrian euskaraz idazten zuela. Bere euskaltzaletasunaz fitsik ez. Joxemiel Bidadorrek iaz argitara eman zuen *Materiales para una Historia de la Literatura Vasca en Navarra* (7) sei lerro eskaintzen dizkio. Eta horietan, batetik dio Gasteizen egin zituela apez ikasketak –han bakarrik bi urte egin zituen–, eta bestetik «sus colaboraciones en el Suplemento (*Príncipe de Viana*-n) solían ser crónicas informativas de lo acaecido en la villa barranquesa» –gero ikusiko dugun bezala, ez da informazio zuzena–.

Euskaltzaindiaren *Euskera* aldizkarian bi aipamen besterik ez dugu aurkitu. Bata Donostiako Diputazioan 1965eko irailaren 24an egindako bilkura-ko akta, non Juan Goikoetxea jauna euskaltzain laguntzaile edo urgazle izendatu zuten beste 31rekin batera, horien artean, Patxi Altuna, Jean Louis Davant, Karmelo Etxenagusia, Rudolf de Rijk, etab. Bestea, lehen aipatu dugun J. M. Satrustegiren hilberria. Arruazuarrak laburki egindako iruzkinean ageri diren ideia eta balorazioak bat datoz D. Juan ezagutu zutenengandik jaso ditugunekin. Honako hauek dira:

- Buru oso argikoa eta bihotz zabalekoa.
- Euskal nortasunean Nafarroako apezetatik jatorrenetako bat. Beregan aurkitu izan dute beti Sakanako apezkideek kontseilari jatorrena.
- Euskaltzale kementsua. Euskararen aldeko lan sakonaren lekuko Arbizuko herria da.
- Euskaltzaindiko laguntzaile eta zazpi-zortzi urtez *Príncipe de Viana* euskal aldizkarian elizako gaiez idazle.

Antzekoak izan ziren D. Juan zendu eta hurrengo egunetan beste zenbaitek idatzi zituztenak. Felipe Araña arbizuarrak (8), *Diario de Navarra*-n «Eskerrik asko Don Juan» izenburuko artikuluan herriaren alde egin zuen lana azpimarratzen du. Fermin Ixurko uitziarrak, egunkari berean eta *Príncipe de Viana* aldizkarian argitara eman zuen «Larraundar prestu bati, agur!» artikulua eskaini zion (9). Bertan dio Orixeren eragina sumatzen zuela Goikoetxearengan eta Orea eta Lezaeta (10) herrixketatik ateratako bi gizon handi hauek goraiatzen ditu.

Hau izan zen, gutxi gorabehera, hasiera batean aurkitu ahal izan genuena. D. Juanen euskararen aldeko lanaz zertxobait gehiago jakin-nahian bera ezagutu zutenengana jo genuen, apezengana bereziki. Horietako gehienek –eta badira franko oso hurbiletik ezagutu zutenak–, gezurra badirudi ere, zer eta

(6) *Gran Enciclopedia Navarra*, Caja de Ahorros de Navarra, Iruñea, 5. zenbakia, 366. or.

(7) *Materiales para una Historia de la Literatura Vasca en Navarra*, Pamiela, 2004, 277. or.

(8) «Eskerrik asko Don Juan», *Diario de Navarra*, 1973-VII-13, 23. or.

(9) «Larraundar prestu bati, agur!», *Diario de Navarra*, 1973-VII-13, 23. or.; *Príncipe de Viana*, 1973ko uztaila-agorrila, 2. or.

(10) Ixurkok agiri zaharretan ageri den *Lezeta* izena erabiltzen du.

non idazten zuen ere ez zekitela erantzun ziguten. Beste batzuei esker informazio edo agiriren bat edo beste eskuratu ahal izan dugu (11).

Goazen, bada, Juan Goikoetxearen bizitza eta lana hurbilagotik ikustera.

Ez zuen, zenbaitek dioten bezala, apez ikasketa osoa Gasteizko Seminarioan egin. Sei urte zituela, Toloserriko Ikaztegieta herrira eraman zuten, Benito Ijurak dioenez (12), han zuen osaba apezaren etxera. Hamar urte betetzear zegoela Andoaingo Seminario Txikian sartu zen. Ikastetxe honetan bost ikasturte egin zituen. Ondoren, Filosofiako bi Gasteizen, lehendabizikoa Agirre apezgaitegian (13) eta hurrengoa Seminario Conciliar (14) delakoa. Handik Iruñeko apezgaitegira (15) joan eta bertan Teologiako lau lehendabiziko ikasturteak egin zituen (16). Azkenik, Teologiako bosgarrena eta Zuzenbide Kanoniko-ko ikasturte bat Zaragozan burutu zituen (17). 1928ko martxoan, 22 urte besterik ez zituela, apeztu zen (18).

Apeztu eta bi hilabete geroago, 1928ko maiatzean, Ultzamako Ilarregi herrixkara igorri zuten. Bost urte geroago, 1933an, Arbizura erretore. Azken honetan 40 urte egin zituen, 1973an hil zen arte.

Euskararen alde egin zuen lana hiru ataletan sailka genezake:

1. Arbizu herrian euskara eustearen alde egindakoa.

(11) Bereziki aipatu nahi ditut eta eskerrak eman. Felipe Araña, fraidea, Arbizuko semea; Joxe Mari Aleman, leitzarra, Azpirozko erretorea; Emilio Lintzoain, eugierra, Orreagako kalonjia; Basilio Sarobe, lesakarra, Sunbillako erretorea; Migel Angel Sagaseta, iturendarra, Urdiaingo erretorea; Juan Mari Madoz, Arbizuko bikario ohia eta egun Baraibarko erretorea; Jose Luis Sales, Iruñeko elizbarrutiko artxiboko arduraduna; Kike Diez de Ultzurrun, *Príncipe de Viana* aldizkariaren zuzendari izan zen D. Pedrorren semea; Milagros Goikoetxea, D. Juan zenaren iloba.

(12) «D. Juan Goikoetxea'ri Arbizuko erriak», *Arbizu* izenburuko aldizkaria (herrian bertan egin zen zenbaki berezia eta bakarra), 1974.

(13) Seminario Eclesiástico de Aguirre.

(14) Seminario Conciliar de San Prudencio y San Ignacio de Vitoria.

(15) Seminario Conciliar de Pamplona.

(16) Garai hartako ohituraren arabera, Iruñeko elizbarrutiko *Boletín Oficial Eclesiástico* delakoan urtero argitaratzen ziren apezgaien emaitzak. Juan Goikoetxea Zabalok teologiako ikasgai guztietan *Meritissimus* lortu zuen (Ikus aipatutako aldizkari ofizialeko 1923. urteko 191. or, 1924ko 300. or, 1925eko 389. or. eta 1926ko 488. or.). Gasteizko apezgaitegitik Iruñekora igorritako Filosofia ikasketetako espedientean ere ikasgai guztietan *Meritissimus* lortu zuen.

(17) San Francisco de Paula apezgaitegian.

(18) 1925ean, Egunerri aurretik hartu zituen «Ordenes Menores» direlakoak. Urte bat geroago, 1926ko abenduan, egin zen Subdiakono (Zaragozan), 1927ko abenduan Diakono (Zaragozan) eta 1928ko martxoan apez (Iruñean). Apez egiteko 22 urte besterik ez zituenez gero, baimena eskatu behar izan zuen. Iruñeko gotzain zen Mateo Mujikak 1928ko martxoaren 6an sinatu zuen baimenak honela zioen:

Dispensamos al orador D. Juan Goicoechea Zabalo, diácono, del tiempo necesario para poder recibir el sagrado orden del Presbiterado, siempre que haya aprobado los cursos de Sagrada Teología previstos por la Iglesia, ejerza el Ministerio bajo la dependencia de un sacerdote de edad «profecta» y no se le conceda desde el principio licencia para oír confesiones, señaladamente de mujeres, sino en caso de necesidad «servatis in reliquis de jure servandis» (Archivo Diocesano de Pamplona. Expedientes de órdenes, caja 752, 1).

- Hori da lehen aipatu ditudan F. Araña, F. Ixurko, J. M. Satrustegi eta abarrek gehien baloratu zutena hil zenean. 24 urte geroago ere, Joxemari Murua Goñi jaunak (19) *Diario de Navarra*-n «Arbizu'ko Don Juan» izenburuko artikuluan honako hau zioen: «Beti esan izan da, Arbizu'k D. Juan'i esker eutsi ziola euskarari ... inguruko errietan atzerakada galanta egin zuen bitartean».
- Ildo bereko lekuko bitxia dugu Lekunberrin elkartzen zen –eta oraindik ere elkartzen omen den– apezan San Pedroren Anaitasunako (Ermandadeko) kideek 1973ko uztailaren 17an egin zioten hileta mezan Emilio Lintzoainek sermoian errandakoa. Hona hemen pasartetxo pare bat (20): «Don Juanek adimenez, oroimenez, jakinduriz, burua oso ongi orniturik zauken. Ala ere, etzuen jauregietara jo, baizik erri apalaren artean bere bizi guzia pasatu du» (21). Eta aurreraxeago dio: «Jesukristo bere erriaren izkuntzan mintzatu zen. Ez dugu uste latin edo elendarra ibili zuenik. Don Juan ere bere erriaren izkuntzaz –euskeraz alegia– geienean baliatu zen. Nik ezagutu nueneko, Don Juanen baitan gauza berexi eta aipagarri bat nabaritu nuen, «rara avis» denbora aietan. Don Juanek bere lagun apezei ere euskeraz zuzentzen zigun bere itza, naturaltasuneikin, alardetik egin gabe».
- Arbizuarrak, Don Juan zendu zeneko lehenbiziko urteurrenean, *Arbizu* izeneko aldizkari berezi bat argitaratu zuten. Bertan Benito Ijurrak dio, Goikoetxeak erakutsi zuela euskaraz «erdaraz bezein ongi ta obeki ta gozoago esan ditezkeela egi ederrenak», eta horregatik «Arbizuko jendeari euskera atsegin izan dakio» eta arbizuarrak «euskeraz gauza aunditzat irui ta maitatu dute» (22). Santiago Urkiak beste artikulua batean honela zioen:

«escribo estas breves líneas para agradecer a D. Juan lo mucho que hizo en pro del Euskera al que no dejó morir como otros lo hicieron». Eta aurrerago: «Gracias a D. Juan nuestro Arbizu ha podido y débese sentir orgulloso de haber conservado, a pesar de las vicisitudes y contratiempos, su rico euskera. ¿Quién no recuerda sus enseñanzas transmitidas a través de su palabra sencilla, a la vez que robusta y suave? Desde los primeros pasos que nos acercaron a la preparación del catecismo y en todas sus pláticas supo aprovechar el medio de comunicación más adecuado para llegar al alma de los arbizuarras, el euskera» (23).

(19) «Arbizu'ko Don Juan», *Diario de Navarra*, 1997-X-10.

(20) Egileak berak emandako sermoiaren kopiaetik hartutako pasarteak.

(21) Iruñeko parrokia bat baino gehiago eskaini omen zioten, baita maila altuagoko kargu-bat, baina berak, nonbait, ez zuen herri euskaldunetik atera nahi izan.

(22) «D. Juan Goikoetxea'ri Arbizuko erriak», *Arbizu* izenburuko aldizkaria (herrian bertan egin zen zenbaki berezia eta bakarra), 1974.

(23) «D. Juan Goikoetxea y el euskera en Arbizu», *Arbizu* izenburuko aldizkaria (herrian bertan egin zen zenbaki berezia eta bakarra), 1974.

- Aipagarria da *Príncipe de Viana* aldizkariak 1974ko maiatzeko zenbakiaren lehenbiziko orrialdean argitaratu zuen «Euskara parrokietan» artikulua. Hizkuntzaren iraupenerako Elizak duen garrantziaz ari da, eta artikulua horren egile anonimoa deitoratzen hasten da herriratu batzuetan, apezten utzikeriagatik, euskarak izan zuen atzerakada. Baina aurrerago dio: «apaiz danak ez dira olakoak ... Behin gure euskal erri egitazko bat ezagutzeko gogoia neukan. Arbizu euskal erri jatorra zela erran zidaten; pozik joan ere. Izen aundiko erretora zeukatzen, Juan Goikoetxea. Euskaltzale amorratua genuen, idazle argia ta apaiz ziñezkoa ... Don Juan'ek garbi asko erran zidan: “Guk Kristau-ikasbidea danok emen euskaraz egin izan ba'genu, Sakana'n (Barranka'n) gure izkuntza etzan galduko”» (24).
- Urte franko lehenago, Sakanatik urrutixeago ere izan zuten D. Juan euskararen alde egiten ari zen lanaren berri. Euskaltzaindiko artxiboan guk nahi baino informazio gutxiago aurkitu dugun arren, bada Azke liburutegian gutun interesgarri bat: Juan Goikoetxeak 1956ko abenduaren 12an Norbert Tauer jaunari Pragara igorri ziona. Ikusten denez, Tauer-ek Goikoetxeari idatzitako baten erantzuna da. Erantzun gutun horretan, laburra bada ere, ongi eta argi ageri da zenbaitek aipatu duguten Goikoetxearen izaera. Laburra denez gero, irakurri egingen dut:

Arbizutik Abenduaren 12^a 1956
Tauer'tar Norbert Jaunari
Pragan.

Nire jaun agurgafi ori, agur: Lotsa-lotsa egiñik naukazu zure idazki xamur ta ugariakin, ez naiz idazle, nagia nazu lankide otarako, aiean-aiean borxatatu nauzu, ordea, erantzutera. Nire luzapen au azketsi, afen.

Euskeraren alde zerbait egin dutela ta, ala ikasi duzula ta Amerikar izpañgi batetik ta, besterik gabe idatzi diazu Pragatik, afiturik utzi nauzu, afiturik eta atsegiñez beterik, nundik eta Pragatik... atzefitar batek... lendik ere zure idazlan jatoraz ezagutzen zenitudan, baño ain gure genizunik ez nuen uste, zorionak bada zuri euskaldun ok ta gure izkuntz zar onek gartsuenak damaizkizu.

Emen nik egin dutena utsa da, ots, denok egin bear giñukena, euskaraz mintzatu, denakin, aufakin batez ere, ta Jaungoikoarekin euskeraz mintzaten erakutsi ta besterik gabe ala jarduten dute, datozen atzeritarak berekin jolastekotan bearko ikasi, bi ilabetetarako lardaskatzen asten dira, urterako jatof.

Nire lantxo ori aipatu bear izatera tamalgafi zait, beste hainbeste gañerakoak ezdagitelako baita. Zapuzten ta baztartzten dijoakigu gure itzkuntza erri xean arlotetzat jotzen da, naiz jakitun ta letradu batzuk ikasteari eman.

(24) «Euskara parrokiatan», *Príncipe de Viana*, 99, 1974ko maiatza, 1.or.

Olako ilunbetan argi bat ytxekoa agertzea, atsegin ta txalogarí zaigu ta bide ortatik luzaro jafaitzea opa dizut, poz pozik senidetako jotzen zaitugu.

Nire moldakaizkeria azketsi beñiz ere, Gabon zoriontsuak igaro ta agindu zure otsein oni.

Goikoetxea'r Jon

2. Itzulpenak.

Alor honetan erreferentzia izan zen Nafarroako elizbarrutiko lanetarako. 1965eko udaberrian liturgia gaiak euskaratzeko osatu zen batzordekide ageri da (25).

Garai hartako zenbait itzulpen bereak direla diote, erraterako Geneziarena non Adan eta Ebaren arteko elkarrizketa toka eta noka egin zuen. Geroago ere elizbarrutien arteko itzulpen lanetan parte hartu zuen. Basilio Sarobe, Sunbillako erretorea, aritu zen buru-belarri egitasmo horretako koordinazio lanetan. Sarobe jaunak, dena artxibatzeke ohitura ona duenez gero, gorderik dauka lan horretan Juan Goikoetxeak 1969an egindako zatia. Berea dela dio «Ordenación general del leccionario de la misa» delakoaren sarreraren itzulpena. Itzulpen horrek argi erakusten du Goikoetxearen euskal sena. Sen horren lekuko gisa irakurriko ditut, gehiegi ez luzatzearen, itzulpen lan horren hasiera eta amaiera. Aipatu dugun izenburua, hots, «Ordenación general del leccionario de la misa» honela eman zuen euskaraz, *Mezaren irakurgaiak moldatzeko era*. Amaieran gaztelaniazko testuak dioen «En el aléluya y en el verso anterior al Evangelio predomina el sentido de aclamación, de grito entusiasta a la Palabra del Señor que va a escucharse como culminación de las lecturas» esaldi luzea honela sintetizatu zuen *Ebanjelio aurretik Alleluia edo bertsoa gorasarre ta poz-irrintzia da Jaunaren Itza entzuteko, irakurgaien pesta buru*. «Recitado pierde sentido» *Irakurri utsarekin gatzik ez du*.

Elizkizunetan erabiltzen ziren beste zenbait testu ere berak itzuliak direla diote (26).

(25) «Comisión para la versión al vascuence de los textos litúrgicos» hartarako honako bost kide hauek izendatu zituzten: Blas Fagoaga, Seminarioko irakaslea, eta lau erretore hauek: Juan Goikoetxea, Arbizukoa; Eugenio Ulaia, Uitzikoa; Esteban Irigoien, Arantzakoa eta Jose Mari Satrustegi, Urdiaingoa. Ik. *Diario de Navarra*, 1965-III-06. Urrats honen berri eman zuen Jose Mari Satrustegik 1965-IV-30ean egindako Euskaltzaindiaren osoko bilkuran. Bilkura horretako aktak Satrustegiren ahoan honako hau jartzen du:

Nafarroan euskal-liturgiaren gora-beherak lehen ilun ikusten zituenak bide onean doazela orain eta Urmenetari esker bideratu dela. (*Euskera*, XIII, 304. or.).

(26) Hala nola, Tomas Otxandorena, Saldiasoko erretorearen ustetan «XII Pio Aita Santuak Andre Mariaren urterako egin dun Otoiiza»ren itzulpena, etab.

3. *Príncipe de Viana* aldizkarian idatzitakoa.

Hasieran aipatu dugu zail egin zaigula Goikoetxearen lanaren aipamenak eta testigantzak lortzea. Berak idatzi omen zuen aldizkarietara jo ondoren ere arazo berberarekin egin dugu topo. Zer dela eta? Ez zitu elako inoiz sinatzen egiten zituen lanak, ez itzulpenak ez artikulua. Erraterako, *Príncipe de Viana* aldizkariaren zenbaki bakar batean ere ez dugu aurkitu bere sinadurarik. Idazten zuela, ordea, kontu jakina da. Bera zendu eta hurrengo alean honako hau zekarren aldizkari horrek «On Juan Goikoetxea, Arbizu'ko Erretora, gizon guztiz ona, euskaltzale bikaiña il zaigu. Gure euskal aldizkari ontan, aspaldian anitz idatzi zuen Erljio ta Elizari buruz». Horretaz gainera, urte horretako urriaren 28an *Príncipe de Viana*-ko Euskararen Aldeko Sailak (27) Arbizun omenaldia eskaini zion. Bertakoek seme kuttun izendatu eta elizaren sarrerako atearen ondoan dagoen oroitarrian honako hau jarri zuten «erri ontako kristau sinesmenari euskeraren bidez eutsi zion». Ezponda diputatuak oroitarri horren oihala kendu zuenean hitz hauek erran zituen «Juan Goikoetxea zana, Larraun'go euskaldun zintzoa, zainetako kristau, berrogei urtez Arbizu'ko apaiz bikaiña, *Príncipe de Viana* aldizkarian asieratik idazle, Euskaltzaindiko laguntzaille, benetako euskaltzalea ospatu nai izan dugu; ar dezagun bere jarrai-bidea. Aurrera euskerarekin!».

Beraz, baditugu garai hartako hiru lekuko (aldizkaria bera, Ezponda diputatua eta J. M. Satrustegi) bat datozenak, Goikoetxeak aldizkariaren hasieratik idatzi eta lantzen zituen gaiak erlijioa eta eliza zirela aitortzen dutenak. Inolako zalantzarik ez dago *Príncipe de Viana* aldizkariaren Juan Goikoetxearen atala «Elizaren itza» zela. Vatikanoko II. Kontzilioaren Batzar Nagusiaren inguruko gaiak lantzen zituen: Elizaren «agjornamendua» eta batasuna, kristauen batasuna, Vatikanoren ondorioak, Eliza gaurko munduan, etab.

Hasieran aipatu bezala, Bidadorrek dio D. Juanek aldizkari horretan «crónicas de lo acaecido en la villa barranquesa» idazten zituela. Gauza jakina da Arbizuko berriemaileak bertako Felipe Araña, Benito Ijurrá, Jexux Razkin eta besteren bat izan zirela. Oker dago horretan eta oker «Elizaren itza» atala Ibarrondorena dela dioenean ere. Urte askoz Amaiurko erretore izan zen Jazinto Sanziñena Etxenike jaunak (28) Ibarrondo ezizenez sinatzen zituen bere lanak. «Elizaren itza» atalean

(27) Sección para el Fomento del Vascuence.

(28) Jazinto Sanziñena Etxenike Arizkungo *Landaberrokoa* etxean jaio zen 1910ean. Bidadorrek, ordea, horrela dio:

Nacido en Amaiur, en 1918, Jazinto Sanziñena Ibarrondo ejerció de párroco en su pueblo la mayor parte de su vida (*Materiales para una Historia de la Literatura Vasca en Navarra*, Pamiela, 2004, 275. or.).

idatzi ziren 60 artikuluko ingurutik batek darama Ibarrondo izena eta beste batek «I». Gainerako guztiak ez daude sinatuak. Oraindik gehiago, Ibarrondoren bi artikuluko horietan argi ageri diren Baztango euskararen zenbait ezaugarri, hala nola, *nai bauzu, ez datzut, ekartzen daku, egiten zakun, dauke, erran zuen, erraten dabe, erran bezein laster, goiti, goitigalea, erreketan beiti, zulotik beiti, kopeta idor, aixtion erraneko, urrikalduta, deuseza...* ez dira behin ere ageri gainerako artikuluetan; bai ordea Arbizun arrunt diren: *asi zakioten, egin behar dakiote, iruditzen dakit, zailtzen dubie, uzten ez dubienak, ok, oik, oitatik, kisa, zenbatenez, geroan da geiago, al bait, aixetu, dirua aittu* (ahitu –gastatu–), *bizitza aittu* (ahitu –bukatu–), *egiten den aiñean, ezain-ezain* (ezarian-ezarian)... Beraz, hizkeraren aldetik, oso zail da, ezinezkoa ez errateagatik, Ibarrondorenak izatea. Bestalde, Goikoetxeak *Mezaren irakurgaiak moldatzeko era* itzulpenetan eta Tauer jaunari idatzitako gutunean erabiltzen duen euskarak bide argia ematen du «Elizaren itza» ataleko artikuluko gehienak bereak direla egiaztatu ahal izateko. Gainera, harreman estuak izan zituen D. Pedro Diez de Ultzurrun *Principe de Viana* aldizkariaren zuzendariarekin. Euskal kulturako beste asko ere hurbiltzen ziren Arbizura berarekin egotera, besteak beste, Jose Migel Barandiaran.

Zer gehiago eta non idazten ote zuen bere lanak inoiz ez izenpetu arren «idazle argia» zela dioten D. Juanek? Hori jakiteko bidea oraingoz ongi aztertu ez diren argitalpen etxe edo erakundeetako artxiboen kudeaketak argi lezake beharbada, edo bere artxibo partikularrak, ematen duen bezala, behin betiko galdu ez bazen behintzat.

Amaitzera noa. Emilio Lintzoainek zioen gerra ondoren eta frankismoaren garaiko giro hartan Juan Goikoetxearengan zerbait berezi nabaritzen zuela, nolabait errateko, *rara avis* bat, bai herrian bai orduko apezten bileretan, bere amahizkuntzarekiko agertzen zuen jarreragatik, nonahi eta beti euskaraz egiten zuelako, alegia, «naturaltasunarekin eta inolako alardetik egin gabe».

Gaur den egunean, XXI. mende honetan biziko balitz, beldur gara gure artean ere ez ote zuen *rara avis* bat izaten segituko. Batetik, euskararen eraginkortasuna naturaltasun osoz eta inolako alardetik egin gabe lortzea orain ere oso bakar batzuen ahalmena dela uste dugulako. Bestetik, norgehiagokako mundu honetan, *curriculum* pertsonalak beste edozein interesen gainetik jartzen diren gizarte konpetitibo honetan, bere izena batere agertu gabe, modurik isil eta ezkatatuenean –anonimoan– bere lanak denen onerako eta zerbitzurako jartzen dituen benetan *rara avis, specimen unicum* ez errateagatik, izanen litzatekeelako gaurko gizartean.

Ohore, bada, jaio zeneko mendeurren honetan gure hizkuntzaren osasunerako eta iraupenerako eredu izan zen D. Juan Goikoetxea Zabalori.